

آثار احمدی در میزان نقد

دکتر نورالله کسائی

است، بیشترین بهره را از کتاب روضة‌الالیاب جمال الدین عطاءالله دشتکی شیرازی گرفته است. (ص ۱۰) علاوه بر این در چندین جا از سیر کمال الدین حسین خوارزمی (ص ۸۳، ۹۴، ۲۱۳، ۲۷۱، ۳۰۹) به عنوان مأخذ مورد استفاده خود یاد کرده است که مصحح در فهرست کتابهای وارده در متن (ص ۵۸۹) به توضیح آن نپرداخته و در فهرستها و تذکره‌ها نیز از سیره نویسی به این نام ذکری نیامده است و فقط از نام حسین خوارزمی ملقب به کمال الدین مقتول (۸۴۰ ق) مشخص است که شارح قصیده برده و مثنوی مولوی به فارسی بوده است.

کوشش مصحح ارجمند در ضبط درست و دقیق اعراب کلمات آیات و احادیث و عبارات عربی و ارجاع به سوره‌ها و شماره آیات، بسیار ریزبینانه و عالمانه است. از این رو، شیوه تصحیح و عاری بودن کتاب از اغلاط چاپی در خور ستایش است. در عین حال، پیش از اشاره به مواردی اندک درباره متن یا تصحیح، یادآوری دو نکته ضروری می‌نماید: نخست اینکه، ارجاعات در زیرنویسها بیشتر به منابع امروزی است تا کهن، برای مثال در صفحات: ۴۳، ۱۳۵، ۱۳۹، ۱۶۳، ۱۸۰، ۱۹۳، ۲۰۷، ۲۲۸، ۲۳۳، ۲۳۶ و... ارجاع فقط به تاریخ پیامبر اسلام ﷺ است، و ارجاعات در زیرنویسهای صفحات: ۴۳ و ۵۷ به مروج الذهب و التنبیه و الإشراف مسعودی و تاریخ یعقوبی است که در فهرست منابع (ص ۵۹۵ - ۵۹۱) به منابع تصحیح و مشخصات چاپی آن اشاره‌ای نشده است.

دوم آنکه، رسم الخط صحیح «اب» در زبان فارسی، به صورت رفعی است که باید به صورت «ابو» نوشته شود، حال آنکه در جای جای متن اغلب به صورت «ابی» یا «ابا» نوشته شده است؛ مانند: ابی بکر، ابی ذر، ابی سفیان، ابابکر، ابذر و کمتر به صورت درست آن «ابوبکر» یا «ابوذر» نوشته شده، که می‌بایست به صورت

تاج الدین استرآبادی، مؤلف کتاب - چنانکه از پیشگفتار مصحح برمی آید - از نویسندگان سده دهم هجری است (ص ۹). از تاریخ زاد و مرگش نشانه‌ای به دست نیامده است.

کتاب را نثری است آسان و نگارشی روان، آراسته به اشعاری در تفسیر رویدادها، بیشتر از خود نویسنده و نه چندان استوار، با سرآغازی در سپاس خدا و ستایش خاتم الانبیا ﷺ. محتوای کتاب مطالبی است در سرگذشت روزگار کودکی حضرت محمد ﷺ و نوجوانی او و آنگاه ازدواج با خدیجه، بعثت و آغاز دعوت و رویدادهای فاصله بعثت تا هجرت، ورود به مدینه، مهاجر و انصار، غزوات و سرایا، دعوت از سران کشورهای مجاور به پذیرش اسلام و سرانجام، حجة الوداع و اطنابی ممل از آغاز بیماری رسول خدا تا رحلت آن حضرت، آنگاه ایجازی مخل از شکل گیری سقیفه، خلافت شیخین و عثمان، خلافت امیر مؤمنان علی رضی الله عنه و در پایان نیز اشارتی به زندگانی یازده امام، از فرزندان مولای متقیان تا امام زمان (س). از مضمون روایات و اشاره به یکایک رویدادها چنین برمی آید که نویسنده از آثار اسلاف در این باب نیک آگاهی داشته است. آثار احمدی نوشته‌ای است مربوط به سده‌های اخیر و آغاز دوران رونق و قدرت تشیع در سرزمینهای شرقی ایران؛ از این رو تضادها و دوگانه گویی‌های موجود در آن نه نماینده تسامح مذهبی مورخان سده‌های نخستین اسلام است و نه سازگار با جانبگیریهای فرقه‌ای رایج از روزگار صفویان تا زمان ما. به این دلیل، در تصویر چهره صحابه و تابعین و ترسیم موضعگیریهای درست یا نادرست آنان، داد و ستدهای امتیازی او، با شیوه تاریخنگاری و امانتداری خصوصاً از نوع روایی آن سازگار نمی‌نماید.

مؤلف جز در مواردی اندک، در استناد به وقایع و روایانی مبهم چون ابوالقاسم (ص ۵۵۵)، یا ابن مزاحم (ص ۵۵۸)، چنانکه خود یادآور شده و مصحح محترم نیز به آن اشاره کرده

یکنواخت تصحیح و مراعات می‌شد.

و اینک چند توضیح ضروری :

صص ۵۴ - ۵۲: داستان رفتن عبدالمطلب به جانب یمن به دیدن سیف بن ذی یزن و شنیدن اخبار نبوت از او در سال هفتم از ولادت محمد ﷺ. در سیره ابن هشام (ج ۱، ص ۲۰۹) فقط به پیشگویی کاهنی در یمن در بعثت آن حضرت اشاره شده است که یعقوبی نیز بدان اشاره کرده است (ج ۲، ص ۱۲). بنابراین، نسبت دادن پیشگویی به سیف بن ذی یزن حکمران یمن که درست مقارن همین سالها از ظلم حبشیان غالب بر یمن، به دربار خسرو انوشیروان پناهنده و شاکی شده بود و نیز نسبت کهانت، به او، درست نمی‌نماید.

صص ۶۷ - ۶۵: داستان ازدواج حضرت محمد ﷺ با خدیجه و اینکه خدیجه تورات آراسته از در و یاقوت را بر کرسی نهاد...، واقعیت ندارد. زیرا در منابع، اشاره‌ای به یهودی بودن این زن نشده است، و ابن هشام، عموی او ورقه بن نوفل را از نصارا نوشته است (ج ۱، ص ۱۹۱).

صص ۱۱۱ - ۱۱۰: «چون سال دهم از بعثت درآمد ابوطالب بیمار شد... و رحلت کرد... و هم در این سال بعد از سه ماه یا کمتر از فوت ابوطالب، خدیجه وفات یافت.» حال آنکه یعقوبی، درگذشت ابوطالب را در ۸۶ سالگی و سه روز پس از خدیجه نوشته است (ج ۲، ص ۳۵).

صص ۲۴۶ - ۲۳۶: «گفتار در فرستادن آن سرور، ایلچیان را به جانب سلاطین نامدار...» برای اطلاع دقیقتر از این اقدام رسول الله و به خاطر اهمیت موضوع، مراجعه به کتاب مکاتیب الرسول تألیف آیت الله احمدی میانجی - که دعوت از سران و جویبه‌های متفاوت آنان را با دقت از منابع کهن گردآورده - ضروری می‌نماید. (مکاتیب، ج ۱، ص ۹۸ - ۱۹۴).

ص ۴۱۹: بسیاری از پرسشهای عمروعاص از ابوموسی اشعری که فقط در این کتاب آمده، مطالبی است اضافی. برای اطلاع بیشتر، بنگرید: نصرین مزاحم، حرب صفین، و دیگر منابع عام تاریخی چون تاریخ طبری، یعقوبی، الاخبار الطوال دینوری و... درباره جنگ صفین و قضیه حکمین.

ص ۵۲۱: «گویند عمر آن حضرت [امام صادق] شصت و پنج سال بود». اکثر قریب به اتفاق نویسندگان برآنند که امام صادق علیه السلام در سال ۸۰ هـ. ق تولد یافته و در سال ۱۴۸ روزگار حکمرانی منصور خلیفه عباسی از دنیا رفته است.

از صفحه ۴۸۴ تا پایان کتاب؛ تاریخ دقیق درگذشت ائمه (ع) مشخص نشده و با تاریخ حکمرانی خلفای اموی و عباسی که بعضاً از مخالفان و قاتلان آنان بوده‌اند، تطبیق داده نشده است.

آینه پژوهش، سال هفتم، شماره ۴، شماره پیاپی ۴۰، (مهر-آبان ۱۳۷۵)

کتابخانه متون

این اثر مجموعه سخنرانی‌های دکتر هلال ناجی برای جمعی از دانشجویان دانشگاه‌های بغداد است که در خلال سالهای ۹۳ - ۱۹۹۲ میلادی ایراد شده است. در سخنرانی اول، با ذکر شواهد و نمونه‌های متعدد به بیان اهمیت تحقیق پیرامون عنوان یک نسخه و نام مؤلف پرداخته است.

سخنرانی دوم پیرامون اهمیت تحقیق بر روی نسخه‌های منحصر و چگونگی آن است. بخشهای بعدی کتاب به موضوعاتی نظیر: تصحیف و تحریف، کسانی که در این باب کتابی نوشته‌اند، سیر تاریخی این دو اصطلاح، نوادری در تصحیف و تحریف، نمونه‌هایی از تصحیف و تحریف نزد معاصران اختصاص دارد.

مُحَاضَرَاتُ فِي تَحْقِيقِ النُّصُوصِ

مؤلف
الأستاذ هلال ناجي
مدرس اللغة العربية وآدابها في جامعة بغداد
المركز العراقي للدراسات والبحوث الإسلامية

محاضرات في تحقيق النصوص

هلال ناجی

بیروت: دار الغرب الإسلامي

الطبعة الأولى، ۱۹۹۴ م

ص ۱۶۶